

Asia: VN/19873/2023

Lausuntopyyntö syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen; työryhmän mietintö

Nykytila

Mitä huomioita teillä on nykytilaa koskien?

-

Keskeiset ehdotukset

Velvollisuus arvioida syyteneuvottelun edellytyksiä

Suomen Syyttäjäyhdistys ry (myöh. SSY) lausuu seuraavaa: (koko lausunto tässä, ei pilkottu osiin)

Yleistä

SSY pitää kannatettavana, että käräjäoikeudessa tunnustamisoikeudenkäynnin määräaikaa pidennetään 60 päivään asian vireille tulosta ja että tätä olisi mahdollista pidentää 60 päivällä. Käytännön ongelmaksi on muodostunut, että voi olla vaikeaa saada eri avustajien ja syyttäjän aikatauluja sopimaan nykyään säädetyn 30 päivän sisälle. Jouston vara olisi tarpeen.

Lisäksi SSY ehdottaa, että rikosasian syyteoikeuden vanheneminen katkeaisi lopullisesti, kun tuomioesitys allekirjoitetaan. Vanheneminen tulisi pysyä katkenneena myös tilanteessa, jossa KO jättää asian tutkimatta tai sillensä. Monesti nykyisin syyteoikeuden katkeamisen estäminen pakottaa syyttäjän nostamaan syytteen varsinkin hankalissa ja aikaa vievissä rikosasioissa, joilla on lyhyt vanhenemisaika. Tällaisia ovat ainakin monet työrikokset ja ympäristörikokset. Niiden esitutkinta on tyypillisesti työlästä, ja syyteharkinta jää viime tippaan. Lisää kiirettä ja vanhenemisvaaraa on omiaan aiheuttamaan työrikoksissa se, että ennen syyteharkintaratkaisua syyttäjän on pyydettävä lausunto työsuojeluviranomaiselta. Vanhenemisen katkeamisen säätäminen SSY:n ehdotuksen mukaisesti ei tosiasiallisesti huonontaisi vastaajan asemaa vaan selkiyttäisi sitä erityisesti, koska syyttäjälle jäisi tosiasiallinen mahdollisuus syyteneuvotella kiireestä huolimatta.

Tunnustamisen peruuttamisen rajoittamista kannattaisi harkita. SSY pitää perusteltuna, että tunnustamisen peruuttamista ei ole tarvetta rajoittaa ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä, mutta varmasti sen jälkeen (s. 39). Vahva pääsääntö tulisi olla, että käräjäoikeudessa pidetyn tunnustamisoikeudenkäynnin jälkeen asiaa ei enää käsiteltäisi, koska sen ei pitäisi enää olla tarpeellista. Toisaalta muutoksenhaun pitäisi ainakin jollain tasolla olla mahdollista. SSY:n mielestä valitusmahdollisuus pitäisi olla ainakin seuraamuksesta, koska asianosaisten seuraamuskannanotto ei sido tuomioistuinta eikä siten käräjäoikeutta. Eli jos seuraamus on jokin muu kuin tuomioesityksessä esitetty, siitä saisi valittaa – kumpaan suuntaan. Muilta osin pitäisi kaikkiin tunnustamisoikeudenkäynnin perusteella annettuihin tuomioihin soveltaa jatkokäsittelylupaa (jäljempänä JKL) – seuraamuksesta huolimatta. Eli jos käräjäoikeus on tuominnut tuomioesityksen mukaan, edellyttäisi asian käsittely hovioikeudessa JKL:aa. JKL-harkinnassa pitäisi ensin harkita, onko tunnustaminen ollut oikeellinen. Todistustaakka pitäisi olla valittajalla. Tunnustamisen oikeellisuutta rasittavia seikkoja voisivat olla kiristys, uhkaus, painostus tai henkinen kunto tunnustamishetkellä. Kynnyksen JKL:n myöntämiselle tulisi olla korkea, sillä valitusmahdollisuuden väärinkäyttöön pitäisi suhtautua kielteisesti. Siten. JKL myönnettäisiin vain, jos tunnustaminen ei ole ollut oikeellinen. Väittämis- ja näyttötaakka tulisi olla vastaajalla.

Syyteneuvottelun houkuttelevuutta rajoittaa se, että seuraamuskannanoton sitovuus puuttuu. Toisaalta jos valitusmahdollisuus jätetään edellä kuvatuin tavoin, tämän ei pitäisi muodostua suureksi ongelmaksi. Sitä paitsi käräjäoikeudet pääsääntöisesti tuomitsevat tuomioesityksessä ehdotetun mukaisesti.

SSY pitää järkevänä kaikkea syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista, niin myös laajentamista yhteisösakkoon ja liiketoimintakieltoon. Tämä itse asiassa lain tasolla vahvistaisi ainakin osittain jo vallitsevaa käytäntöä, jonka mukaan näistä neuvotellaan. Mikään ei ole estänyt asianosaisia jo nyt ehdottamasta käräjäoikeudelle yhteisösakon ja liiketoimintakiellon määrää.

SSY pitää järkevänä myös mahdollisuutta syyteneuvotella rikoshyödystä. Se voisi tarkoittaa rikoshyödyn määrää kokonaan tai osittain. Rikoshyödyt ovat usein – ja erityisesti huumausainerikoksissa – ”virtuaalisia” ilman tosiasiallista fiskaalia vaikutusta. Siten olisi järkevää saada syyteneuvotella myös rikoshyödystä, mikä edesauttaisi prosessiekonomiaa.

Mitä aikaisemmin syyteneuvotteluun ryhdytään, sitä enemmän säästöjä voidaan saada. Siksi painopisteen tulisi olla esitutkintavaiheessa. Toisaalta on usein aika turha asettaa virkamiehille kovin tiukkoja ylimääräisiä velvoitteita, koska he ovat muutenkin ylityöllistettyjä. Tai jos sellainen asetetaan, voidaan asettaa velvollisuus pohtia (tai alustavasti selvittää), voisiko rikosasia soveltua syyteneuvotteluun.

SSY ei pidä järkevänä rajata syyteneuvottelun soveltamisalaa muutoin kuin mahdollisimman vähän. SSY kiinnittää huomiota, että syyteneuvottelu soveltuu erinomaisesti myös vähäisinä pidettäviin rikoksiin, jopa rattijuopumuksiin ja näpistyksiin. Kummassakin rikostyyppissä näyttökysymykset saattavat johtaa oikeudenkäyntiin, joka kestää usean tunnin. Esim. joskus näpistyksissä vastaajan kiistäessä pitää katsoa valvontakameran tallenteita ja/tai kuulla todistajia (usein myymälän henkilökuntaa tai poliiseja). Myös näpistetyn omaisuuden arvo saatetaan kiistää, ja sekin pitää erikseen todistaa. Jos kyseessä on näpistyssarja, todistelua voi kertyä enemmän kuin joihinkin

vakaviin rikoksiin. Esim. rattijuopumuksissa ja törkeissä rattijuopumuksissa esitetään joskus jälkinauttimisväite, joka johtaa lähes aina poliisin kuulemiseen todistajana ja veren alkoholipitoisuuden takaisinlaskentaan. Miksei näissäkin tapauksissa voitaisi syyteneuvotella?

SSY pitää erittäin ongelmallisena, että ryöstörikos on voi olla syyteneuvottelun piirissä, mutta pahoinpitely ei. Ryöstörikos on yleensä paljon vakavampi teko kuin perusmuotoinen pahoinpitely. Siksi syyttäjät ovat erittäin harvoin edes harkinneet ryöstörikkoksen syyteneuvottelua.

Sen sijaan rikoslain 21 luvun 5 §:n mukainen pahoinpitely, 7 §:n mukainen lievä pahoinpitely, 10 §:n mukainen vammantuottamus, 11 §:n mukainen törkeä vammantuottamus, 13 §:n mukainen vaaran aiheuttaminen, 14 §:n mukainen heitteillepano ja 15 §:n mukainen pelastustoimen laiminlyönti voisivat olla syyteneuvottelun piirissä, ja ehkä myös 6a §:n mukainen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Edellytyksenä pitäisi silloin olla, ettei asianomistajalla olisi veto-oikeutta syyteneuvotteluun. Silloin asianomistajan suostumuksen oikeellisuutta painostuksen tms. takia ei olisi tarvetta arvioida.

Jo pitkään perusmuotoinen pahoinpitely on voitu ohjata sovitteluun ja onnistuneen sovittelun jälkeen ratkaista kohtuuperusteisella syyttämättäjäättämispäätöksellä. Miksei perusmuotoista pahoinpitelyä voitaisi käsitellä myös syyteneuvottelussa? Ja jos voitaisi, mikä estäisi muidenkin pahoinpitelyrikosten käsittelemistä syyteneuvottelussa? Toisaalta on ymmärrettävää, jos asianomistajan suostumuksen oikeellisuudesta ei voida varmistua riittävästi. Toisaalta kuitenkin tämä ongelma voidaan välttää jäljempänä kuvatulla menettelyllä, jossa asianomistajalla ei ole veto-oikeutta syyteneuvotteluun.

Tästä johtuu, että SSY vakavasti kehottaa harkitsemaan, että ainakin joitain RL 20 luvun mukaisia rikoksia voitaisiin syyteneuvotella. Niissä näyttökysymykset ovat usein hankalia, ja käsittelyt aikaa vieviä, joten prosessuaaliset säästöt olisivat huomattavia.

Käytännössä on usein niin – ellei jopa pääsääntöisesti – että syyteneuvottelun seurauksena asianomistajalle on valtavan suuri helpotus, ettei hänen tarvitse osallistua oikeudenkäyntiin ja repiä vanhoja haavoja auki ja että hän saa korvausasiansa samalla käsiteltyä. Pahoinpitelyrikoksissa ja erityisesti RL 20 luvun mukaisissa rikoksissa tämä helpotus olisi vielä huomattavasti suurempi.

Erityisesti 20 luvun rikokset ovat traumatisoivia ja prosessin venymisen takia entistäkin traumatisoivampia. Syyteneuvottelu parantaisi tilannetta tältäkin osin huomattavasti.

Olisikin toivottavaa, että lainsäätäjä luottaisi alan ammattilaisiin ja heidän harkintakykyynsä syyteneuvottelun soveltuvuudesta kulloinkin käsiteltävänä olevaan asiaan.

Jos asianomistajalta poistetaan veto-oikeus syyteneuvotteluun, lainsäätäjän eikä lainsoveltajien tarvitsisi kantaa huolta asianomistajan painostuksesta.

Asianomistajan suostumuksesta syyteneuvottelussa

SSY suhtautuu hyvin kielteisesti asianomistajan veto-oikeuteen syyteneuvottelussa. Tämä on kaikkein suurin este syyteneuvottelun toteutumiselle. Jos asianomistajan veto-oikeus säilytetään ennallaan, on aivan turhaa säätää mitään velvollisuuksia esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai millekään muulle viranomaiselle selvittää rikosasian soveltuvuutta syyteneuvotteluun. Tämäkin ”velvollisuus” jäisi silloin samanlaiseksi sananhelinäksi ilman käytännön merkitystä kuin jonkin asian säätäminen ”kiireelliseksi”. SSY toivookin lainsäätäjältä rohkeutta toteuttaa tarvittavia uudistuksia kunnolla eikä puolinaisesti tilanteessa, jossa virkamiehet uupuvat ja väsyvät ja jossa järjestelmä on kroonisesti ruuhkautunut.

Asianomistajan veto-oikeus aiheuttaa syyttäjälle valtavan määrän turhaa työtä. Jo heidän tavoittamisensa on työlästä. Sen lisäksi heille pitää selittää syyteneuvottelun merkitys sekä houkutella heitä siihen. Yleensä asianomistajat antavat suostumuksensa, mutta liian usein käy selväksi, että he kieltäytyvät kiusantekomielessä, kostonhalussa taikka ahneuttaan tai silkkaa tietämättömyyttään.

On totta, että asianomistajalla on järjestelmässä toissijainen syyteoikeus, mutta toisaalta heillä ei ole veto-oikeutta muissakaan prosesseissa. On viime kädessä syyttäjän ja tuomioistuimen vastuulla valvoa, että oikeusturva toteutuu. Tämä koskee myös asianomistajan vahinkoa ja hänelle maksettavia korvauksia. Syyteneuvotteluun ei pidäkään alkaa, jos vastaaja välttelee korvausten maksamista tai toimii muutoin moitittavasti. Syyteneuvottelu – niin kuin mikä tahansa muukin neuvottelu – edellyttää asianosaisten tuleamista toisiaan vastaan; muutenhan kyseessä ei edes olisi neuvottelu. Sen sijaan, että asianomistajalle säädettäisiin veto-oikeus, voitaisiinkin harkita muunlaisia vaihtoehtoja. Alla esitetään kaksi vaihtoehtoista mallia.

Vaihtoehdot asianomistajan suostumukselle syyteneuvottelun ehtona

Vaihtoehto 1 – asianomistajan osallistuminen ja asianomistajan lausuma käräjäoikeudelle

Tässä mallissa syyttäjä ilmoittaa asianomistajille, että alkaa syyteneuvottelu. Samalla hän pyytää asianomistajia esittämään vahingonkorvausvaatimuksensa. Asianomistajan vahingonkorvauksista pidettäisiin neuvottelu varsinaisen syyteneuvottelun yhteydessä joko niin, että syyttäjä on siinä mukana tai niin, että syyttäjä vain odottaa sen lopputuloksen. Kummassakin tapauksessa syyttäjä varmistuu, että sopimus on reilu kummallekin osapuolelle. Jos syyttäjä on sitä mieltä, että asianomistajan vaatimukset ovat kohtuuttomia tai muutoin asiattomia, hän voisi silti saattaa asian vireille tunnustamisoikeudenkäyntiin. Tällöin asianomistaja voisi antaa käräjäoikeudelle lausuman, jossa ilmaisee oman käsityksensä syyteneuvottelun kulusta ja sen tuloksesta. Samalla hän voisi esittää vastalauseensa ja vaatia, että asia käsitellään varsinaisessa pääkäsittelyssä. Tällöin

käräjäoikeus tekisi asiasta prosessipäätöksen, josta voisi valittaa erikseen hovioikeuteen ja edelleen Korkeimpaan oikeuteen. Varsinaista pääasiaa ei käsiteltäisi käräjäoikeudessa ennen kuin prosessipäätös on lainvoimainen. Tällöin pitäisi säätää tiukat määräajat aisan käsittelylle hovioikeudessa ja Korkeimmassa oikeudessa. Tämä olisi yhtäältä omiaan aiheuttamaan lisääntyntä työkuormaa, mutta toisaalta ei, jos yleisesti ottaen prosesseja kevennetään rohkeasti kautta linjan ja jos resursseja vapautuisi aidosti muuhun kuin nykyisiin prosessioikeudellisiin kiemuroihin.

Tässä mallissa asianomistaja voisi esittää oman kannanottonsa rangaistuksesta, mutta se ei sitois syyttäjää eikä vastaajaa eikä ainakaan tuomioistuinta. Vastaavasti syyttäjä tietenkin kieltäytyisi jatkamasta syyteneuvottelua, jos vastaaja ei olisi tosissaan tai jos hän tinkisi liikaa tai epäreilusti asianomistajan korvausvaatimuksista

Vaihtoehto 2 – vain ilmoitus asianomistajalle syyteneuvottelusta

Tässä mallissa syyttäjä ilmoittaisi asianomistajalle, että alkaa syyteneuvottelun. Samalla syyttäjä asettaisi laissa säädetyn määräpäivän, mihin mennessä asianomistaja voi ilmaista kantansa syyteneuvottelusta ja rikosasiasta muutenkin. Samalla asianomistaja ilmoittaisi ainakin, pitääkö soveliaana syyteneuvottelua sekä vaatiiko hän rangaistusta ja vahingonkorvausta ja pyytääkö hän syyttäjää edustamaan ne. Hän voisi myös lausua asiaan mahdollisesti liittyvistä muista seikoista. Jos asianomistajasta ei kuulu mitään määräpäivään mennessä, hänen katsottaisiin suostuneen syyteneuvotteluun sekä luopuneen vaatimuksistaan. Tämä pitäisi olla selvästi ilmaistuna syyttäjän lähettämässä ilmoituksessa.

Voitaisiin vielä säätää seuraavaa. Kun tuomioesitys on tehty, se pitäisi toimittaa asianomistajalle lausuttavaksi. Toimittamisen voisi tehdä käräjäoikeus tiukoin määräajoin. Jos asianomistaja ei toimi, tulkittaisiin, että hän suostuu eikä hänellä ole vaatimuksia.

Jos asianomistaja reagoi syyttäjän ilmoitukseen, voitaisiin palata ensimmäiseen malliin.

Eli voitaisiin säätää, että kummatkin menettelytavat ovat voimassa.

Asianomistajan avustamisesta

Asianomistajalle lähetettävissä ilmoituksissa pitäisi aina olla kehoitus hankkia itselleen lainopillinen avustaja sekä tarvittavat ohjeet muutenkin. Asianajajien ja lupalakimiesten pitäisikin voida laskuttaa tällaisessa yhteydessä tekemästään asianomistajan konsultaatiosta. Hän lähettäisi laskun käräjäoikeuteen, joka käsitelisi sen kuten pääkäsittelyn yhteydessä. Olisi omiaan luomaan oikeusturvaa ja luottamusta järjestelmään, jos asianomistaja tietäisi, mihin hän on suostumassa. Lainopillisen avustajan lyhyt konsultaation maksaisi jonkin verran, mutta varmasti erittäin vähän verrattuna toimivaan syyteneuvottelujärjestelmän tuomiin säästöihin. Tämänlainen konsultaation laskuttamiseen voisi olla mahdollista muissakin yhteyksissä ja eri prosesseissa, mutta tämänlaisen lainkohdan säätäminen jää toki muuhun yhteyteen

Lopuksi asianomistajista syyteneuvottelussa

Näissä kahdessa mallissa asianomistaja ei voisi kieltää syyteneuvottelua, mutta voisi niin halutessaan osallistua siihen ja turvata oikeutensa. On aina kuitenkin syyttäjän ja erityisesti tuomioistuimen asia ottaa ne myös huomioon.

On nykyisin harvinaista, että AO osallistuu syyteneuvotteluun mitenkään muuten kuin vahingonkorvauksen vuoksi. Siksi hänelle ei pidä antaa veto-oikeutta ainakaan rangaistuksen mittaamisen takia.

SSY kannattaa ehdotusta syyteneuvottelun laajentamisesta kaikkiin rikoksiin (pl. elinkautiset). SSY toteaa myös, että syyteneuvottelu voi olla myös rikoksen uhrin edun mukainen menettely. SSY kiinnittää huomiota siihen, että asianomistajan ja epäillyn oikeusturva tulee taata asianmukaisella oikeusavulla menettelyn eri vaiheissa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10a §:n muutoksesta

Ehdotuksessa lausutaan: ”Nykyinen pykälän 2 momentti koskee niin sanottua tunnustamismenettelyä, jossa syyttäjä sitoutuu rikoslain 6 luvun 8 a §:n mukaiseen lievennettyyn rangaistusasteikkoon, mutta asia käsitellään normaalissa rikosprosessin pääkäsitellyssä tunnustamisoikeudenkäynnin sijaan. Koska esityksessä ehdotetaan tunnustamismenettelystä luopumista sen vähäisen käytön vuoksi, momenttia ehdotetaan kumottavaksi.

Pykälän 3 momentti koskee tunnustamismenettelyssä olleen asian viemistä oikeudenkäynnistä rikosasiassa annetun lain mukaiseen syyteneuvotteluun. Tunnustamismenettelystä luovuttaessa momentti jää tarpeettomaksi ja ehdotetaan kumottavaksi.”

SSY on tästä täysin eri mieltä. Syyttäjiltä saadun palautteen perusteella on selvää, että tätä pykälää sovelletaan jonkin verran eikä se ole jäänyt tarpeettomaksi. Sen takia sitä ei pidä kumota. Se, että on mahdollisesti jäänyt käsitys pykälän tarpeettomuudesta, on täytynyt johtua tietokatveesta. SSY ehdottaakin, että momentti jätetään voimaan sellaisenaan. SSY toivoo, että lainkohtaa sovellettaisiin nykyistä useammin, mikä on mahdollista syyttäjien lyhyellä koulutuksella.

Syyteneuvottelun sisältö ja dokumentointi

Työryhmän mietinnön perusteella jää, mistä syyteneuvottelussa voidaan neuvotella ja sopia. Epäselväksi jää, mitä syyteneuvottelun dokumentoinnilta vaaditaan. SSY:n mielestä vähintäänkin lain esitöissä on selkeästi ilmaistava kannanotto näihin asioihin.

Jo nykyisin syyteneuvottelusta laaditaan pöytäkirja - VKST:n ohjeen mukaisesti - ja syyttäjä ja vastaajat avustajineen allekirjoittivat sen. Ei ole mielekästä lisätä yhtään prosessikoukeroa, vaan päinvastoin vähentää niitä

Mahdollisista taloudellisista vaikutuksista:

SSY kiinnittää huomiota siihen, että esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa uudistus ei todennäköisimmin vähentäisi syyttäjälaitoksen kustannuksia, koska asian edistäminen ja eteenpäin vieminen edellyttää syyttäjän vahvaa panosta sekä tiivistä yhteistyötä esitutkinnan aikana esitutkintaviranomaisten kanssa. Selvää on, että yhteistyö edesauttaa syyteharkintaa ja edistää sekä jouduttaa sitä. Tunnustamisoikeudenkäynti säästää totta kai syyttäjän työtä sitten tuomioistuinvaiheessa.

Ilmoitukset asianosaisten oikeuksista

-

Syyteneuvottelun kohteena olevat rikokset

Yhteisösakosta neuvottelu

-

Liiketoimintakiellosta neuvottelu

-

Rikoshyödyistä neuvottelu, kun se liittyy asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen

-

Syyteneuvottelu muutoksenhakuasteessa

-

Seuraamuskannanottojen informatiivisuus

-

Tunnustamisoikeudenkäynnin määräaika

Esitutkintalain mukainen tunnustamismenettely

-

Vaikutukset

Millaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

-

Millaisia viranomaisvaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

SSY kiinnittää huomiota siihen, että esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa uudistus ei todennäköisimmin vähentäisi syyttäjälaitoksen kustannuksia, koska asian edistäminen ja eteenpäin vieminen edellyttää syyttäjän vahvaa panosta sekä tiivistä yhteistyötä esitutkinnan aikana esitutkintaviranomaisten kanssa. Selvää on, että yhteistyö edesauttaa syyteharkintaa ja edistää sekä jouduttaa sitä. Tunnustamisoikeudenkäynti säästää totta kai syyttäjän työtä sitten tuomioistuinvaiheessa.

Millaisia muita yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

-

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan? (Esimerkiksi ihmisryhmiin kohdistuvat vaikutukset)

-

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Miten kommentoitte muita toteuttamisvaihtoehtoja (mietinnön jakso 5) ja erillisessä muistiossa esitettyjä ratkaisuvaihtoehtoja? Millaisia vaikutuksia niillä olisi?

-

Onko jokin muu tapa, jolla esityksen tavoitteet voitaisiin toteuttaa?

-

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

-

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

.

-

Mäenpää Pia
Suomen syyttäjäyhdistys ry